

ISSN 2591-1201

LETNIK 2 • 2018 • ŠTEVILKA 2

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

DILEME

Dileme

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

Izdajatelj in založnik

Študijski center za narodno spravo

Naslov uredništva

Tivolska 42, 1000 Ljubljana

Glavni urednik

dr. Renato Podbersič (Slovenija)

Uredniški odbor

ddr. Igor Grdina (Slovenija), dr. Tamara Griesser Pečar (Avstrija),

dr. Damjan Hancič (Slovenija), dr. Marica Karakaš Obradov

(Hrvaška), dr. Tomaž Kladnik (Slovenija), dr. Jože Možina

(Slovenija), dr. Jelka Piškurić (Slovenija), dr. Igor Salmič (Slovenija)

Spletni naslov

www.scnr.si

Leto izida: 2018

Redakcija te številke je bila zaključena 10. 12. 2018.

Lektoriranje in prevod povzetkov

Megamoment, d. o. o.

Oblikovanje in prelom

Inštitut Karantanija

Tisk

Nonparel, d. o. o.

Naklada

300 izvodov

Letna naročnina

25 €

Cena posamezne številke

15 €

issn 2591-1201

D i l e m e

Razprave o vprašanjih sodobne slovenske zgodovine

LETNIK 2 • 2018 • ŠTEVILKA 2

VSEBINA

Andreja Valič Zver
Dr. Tamara Griesser Pečar
– ob življenjskem jubileju

7

Razprave

Milko Mikola
Westni – celjski veleindustrialci

21

Mirjam Dujo Jurjevčič
Revolucionarno nasilje
na Bloški planoti leta 1942

59

Miha Drobnič
Delovanje taborišča Šentvid

87

Damjan Hančič
Odnos kamniške partije
do Katoliške cerkve
v prvih povojnih letih

117

Jelka Piškurić
*Upravna ureditev Ljubljane in njenih občin
v času socializma*

135

Predstavitev zgodovinskih virov

Renato Podbersič
Spomini Srečka Šuligoja iz leta 1945

157

Igor Grdina
Marksistični center zaseda

181

Recenzije

Tomaž Kladnik
*Blaž Torkar in Miha Kuhar, Zadnja bitka na Soči 1917,
Založba Mohorjeva, Celovec 2018*

205

Jelka Piškurić
*Marjeta Pisk, Vi čuvarji ste obmejni, Pesemska
ustvarjalnost Goriških brd v procesih nacionalizacije
kulture, Založba ZRC SAZU, Ljubljana 2018*

209

R a z p r a v e

Prejeto: 22. 10. 2018
1.01 Izvirni znanstveni članek

Dr. Damjan Hančič¹

*Odnos kamniške partije
do Katoliške cerkve
v prvih povojnih letih²*

Izvleček

V prispevku je predstavljen odnos med komunistično partijo in verskimi skupnostmi na lokalni kamniški ravni v prvih povojnih letih, zlasti odnos do Katoliške cerkve ter deloma do Jehovovih prič, ki so bile od nekatoliških verskih skupnosti najdejavnejše na tem območju. V primerjavi z nekaterimi drugimi območji v Sloveniji je bil v povojnem obdobju odnos partije do Cerkve na Kamniškem nekoliko manj konflikten, kljub temu pa tudi tu zasledimo močne tendence partijskega nadzora nad Cerkvijo in njenimi člani ter omejevanja njenega družbenega vpliva.

- ¹ Dr. Damjan Hančič, znanstveni sodelavec, Študijski center za narodno spravo, Tivolska 42, SI – 1000 Ljubljana, damjan.hancic@scnr.si.
- ² Raziskovalni program št. P6-0380 je sofinancirala Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije iz državnega proračuna.

KLJUČNE BESEDE: komunistična partija, Kamnik, povojno obdobje, Katoliška cerkev, Jehovove priče

Abstract

The article presents the attitude of the Communist Party towards religious communities on the local level in Kamnik in the first post-war years, particularly the attitude towards the Catholic Church and partly towards Jehovah's Witnesses, who were the most active non-Catholic religious community in the area. Compared with other areas in Slovenia, the Party's attitude towards the Church in the Kamnik area was slightly less conflictive in the post-war period; however, we can see the Party's strong tendencies for controlling the Church and its members and for limiting the Church's social influence.

KEY WORDS: Communist Party, Kamnik, post-war period, Catholic Church, Jehovah's Witnesses

Uvod

Doc. dr. Tamara Griesser Pečar je pomemben del svojega znanstvenoraziskovalnega dela posvetila odnosu komunističnih oblasti do Katoliške cerkve v povojnem obdobju ter izpostavila načrtno preganjanje Cerkve in njenih članov, tako duhovnikov, redovnikov in redovnic kot tudi laikov. V prispevku zato pozornost posvečam predstavitvi odnosa med partijo in verskimi skupnostmi na lokalni kamniški ravni, zlasti katoliško, ter deloma Jehovovimi pričami, ki so bile na tem območju precej dejavne.

*Odnos revolucionarne strani do Cerkve
na Kamniškem med vojno*

Glede na dejstvo, da je kamniško območje med drugo svetovno vojno spadalo pod nemško okupacijo in da je nemški okupator veliko večino duhovnikov pregnal z župnij že takoj ob začetku okupacije aprila 1941, partizansko oz. revolucionarno gibanje med vojno, zlasti pa do leta 1944 ni kazalo izrazitega proticerkvenega razpoloženja. Duhovnikom s tega območja zaradi njihovega medvojnege pregnanstva tudi ni bilo mogoče naprtiti očitkov v zvezi s »kolaboracijo«, ki so bili pogosti zlasti na območju medvojne Ljubljanske pokrajine.³

V prvem obdobju nemške okupacije so partizani na tihem celo podpirali tajno poučevanje verouka v slovenskem jeziku. Čim bolj se je bližal konec vojne, tem manj so bili temu nagnjeni, ker je nad nacionalnim interesom začel prevladovati ideološko-politični, ki je do polnega izraza prišel v povojnih

3 Tamara Griesser Pečar, France Martin Dolinar, *Rožmanov proces*, Družina, Ljubljana 1996, str. 53.

letih. V tej zvezi je na kamniškem območju najbolj odmeval umor dveh učiteljic verouka v slovenskem jeziku leta 1944, ki ga je izvršil VOS. Žrtvi sta bili Pavla Urankar in Vanda Fajdiga iz Kamnika. V arhivu VOS-a najdemo dokument okrožne komisije VOS za kamniško okrožje z dne 10. 3. 1944, za katerim pa stoji pretresljiva usoda dveh Kamničank, ki so ju obtožili sodelovanja z »belo gardo«, zato so ju tudi umorili.⁴ V dnevnem političnem poročilu rajonskega poverjenišтва obveščevalne službe za rajon VI – komendski z dne 5. 3. 1944 namreč piše, da naj bi Pavla »vsak dan pošiljala belogardistično pošto v štab Ložarja. V tovarni ne dela drugega kot zasleduje ljudi in piše podatke o ljudeh iz naše organizacije. Ona je postavljena od bele garde, da ima ves kamniški okraj v evidenci /.../ Je zelo zagrizena, njenega očeta, mater in sestro so že likvidirali, ker so bili belogardisti in izdajalci.« Pavla Urankar je namreč izhajala iz družine Burkeljca (Videtovih) iz Laz v Tuhinju, ki so jo umorili partizani.⁵ O Vandi Fajdiga pa piše, »da je sestra belogardista, ki je pobegnil v Ljubljano«, in da pomaga Pavli Urankar. Za temi besedami, s katerimi v poročilu operira VOS, pa stoji povsem druga zgodba, ki jo ugotovimo že na podlagi ohranjenih dokumentov iz časa takoj po vojni, še bolj pa iz izpovedi prič, objavljenih po letu 1990. Ta kaže, da je revolucionarno stran motila pospešena versko-pastoralna dejavnost na tem območju.⁶

4 Arhiv Republike Slovenije (ARS), AS 1931, šk. 640, Okrožna komisija VOS Kamnik, Zapisnik o zaslišanju in justifikaciji Vande Fajdiga in Pavle Urankar z dne 10. 3. 1944 (št. 16/44), str. 98; ARS, AS 1931, šk. 640, Dnevno politično poročilo rajonskega poverjenišтва obveščevalne službe za rajon VI – komendski z dne 5. 3. 1944, 1041, A 394612; Marijan Smolik, Slovenske učiteljske zgodbe – Učiteljici verouka, žrtvi VOS-a v Kamniku, v: *Zaveza*, št. 33, letnik IX, junij 1999, str. 47–54; Damjan Hančič, *Revolucionarno nasilje na vzhodnem Gorenjskem*, SCNR, Ljubljana 2011 (dalje Hančič, *Revolucionarno nasilje na vzhodnem Gorenjskem*), str. 54.

5 Hančič, *Revolucionarno nasilje na vzhodnem Gorenjskem*, str. 49–51.

6 Prav tam, str. 54.

Katoliška cerkev na Kamniškem v prvih povojnih letih

Po koncu druge svetovne vojne je bil pritisk komunistične oblasti na Katoliško cerkev na Slovenskem izjemno močan. Za »ljudsko oblast« je bila Cerkev notranji sovražnik številka ena do prevrata 1990/1991, ker je ostala edina organizirana sila, ki je komunistična partija (KP) ni v celoti nadzirala, ki pa je zelo vplivala na pretežno verno prebivalstvo. Oblast je hotela Cerkev zatreti, podobno kot je zatrla vsako politično opozicijo zunaj partije. Kmalu pa je morala spoznati, da Cerkev premočno vpliva na prebivalstvu in da ima podporo v tujini, zato je taktiko spremenila. Skušala je Cerkev podjarmiti, njene predstavnike v očeh vernikov moralno onemogočiti in s tem čim bolj zmanjšati njen vpliv. Pri tem so ji prišla prav vsa sredstva, pa če so bila še tako moralno vprašljiva. Že v poročilu notranjega ministrstva novembra 1945 je bila Katoliška cerkev označena kot »*hrbtenica vsej reakciji*«. ⁷ Načelo o »ločitvi cerkve in države«, ki ga je določila jugoslovanska ustava iz leta 1946, je bilo v preteklosti razumljeno v negativnem smislu, da naj se namreč Cerkev izloči iz javnega življenja. Seveda pa Cerkev niso omejevali samo splošno znani zakonski predpisi, temveč predvsem tudi predpisi, ki so bili del paralelnega tajnega pravnega sistema. ⁸ Oblast je vsako uradno preganjanje Cerkve uradno ostro zanikala. Poudarjala je ločitev cerkve od države in krilatico, da je verska pripadnost osebna zadeva. Dejansko pa je politična oblast onemogočala institucionalno delovanje Cerkve in se – kljub ločitvi cerkve in države – aktivno vtikala v njene organizacijske zadeve. ⁹ Čas od 1945 do 1961 je čas popolnega

7 ARS, AS 1931, *Letna poročila RSNZ*, 067722, 1. 11. 1945.

8 Lovro Šturm, *Church-State Relations and the Legal Status of religious Communities in Slovenia*, STU-FIN 7/3/2004, str. 609, 610; *Cerkev in država* (ur. Lovro Šturm), Nova revija, Ljubljana 2000, str. 349.

9 Tamara Griesser Pečar, *Rimskokatoliška cerkev pod tremi totalitarnimi režimi*, v: *Totalitarizmi na Slovenskem v 20. stoletju*, SCNR, Ljubljana 2010, str. 92, 93; prim. Jelka Piškurić, *Images of the past*. V: Čoh Kladnik,

brezpravja Katoliške cerkve v Sloveniji, čas najhujšega fizičnega in psihičnega obračunavanja komunistov s Cerkvijo.

Odnos oblasti do Cerkve na lokalni ravni je bil na videz dvojen: čeprav vsaj sprva KP ni želela v javnosti vzbujati vtisa, da Cerkvi nasprotuje zaradi religioznosti same po sebi, je bilo očitno, da si stojita uradna oblast in vrh slovenske Katoliške cerkve v ideološkem smislu na povsem nasprotnih bregovih. Javna glasila so Cerkvi očitala, da je med vojno kolaborirala z okupatorjem, z nasprotovanjem komunizmu in partizanskemu gibanju podpihovala boje znotraj naroda itd. Po drugi strani pa so nekateri redki duhovniki z revolucionarno oblastjo dobro sodelovali in z njo niso imeli težav.¹⁰

Ohranjeno arhivsko gradivo partijskih celic s Kamniškega kaže, da so celice KP spremljale cerkvene zadeve na svojem območju in o njih razpravljale. Odmevnejših sodnih zadev zoper duhovščino na Kamniškem v prvem povojnem obdobju ni mogoče zaslediti.

Partijsko vodstvo med vojno izgnanim duhovnikom vrnitve na njihove župnije ni olajševalo. Junija 1945 je republiški minister za notranje zadeve Zoran Polič v okrožnici pozival odbore OF, naj onemogočijo izdajanje potnih dovolilnic ljudem, ki bi jih lahko izrabljali za širjenje sovražne propagande. Posebna pozornost je bila namenjena tistim, ki so se brez vsakršnih dokumentov vrnili iz drugih krajev, še posebej, če so prihajali iz Ljubljanske pokrajine. Za te osebe je bilo ukazano, naj se KLO v krajih, kamor so se vrnili, pozanimajo o njihovem medvojnem zadržanju pri KLO v krajih, kjer so bivali med vojno. V zvezi

Mateja (ur.). *Slovenia in 20th century: the legacy of totalitarian regimes* (Zbirka Totalitarizmi – vprašanja in izzivi, 6). Ljubljana: Study Centre for National Reconciliation. 2016, str. 260.

- 10 Andrej Kotnik, »Pogled v delovanje Komunistične Partije na Kamniškem v prvih povojnih letih«, v: Kamniški zbornik, št. 21, 2012 (dalje Kotnik, »Pogled v delovanje KP«), str. 79–94.

s tem tožilstvo ugotavlja, da so odbori OF dotlej glede tega ravnali napačno, saj »so dovolili povratek in delo raznim advokatom, trgovcem, duhovnikom, pa tudi kmetom in drugim, ne da bi od njih zahtevali, da se izkažejo s potno dovolilnico, izdano v kraju, od koder so dopotovali, in ne da bi od njih zahtevali kakršenkoli dokument, ki bi izpričeval njihovo zadržanje v času narodnoosvobodilne borbe«. ¹¹

Duhovniki, ki so se po vojni vrnili na svoje župnije, so ob povratku tudi v naših krajih naleteli na težak socialni položaj, pa tudi na uničena župnišča in cerkve. Ker je bilo prebivalstvo večinoma verno, bi neposreden nastop zoper duhovščino lahko vzbudil nepotrebno nasprotovanje novi oblasti. »Proti duhovnikom ne bomo nastopali, ne bomo pa jih podpirali,« so tako sklenili v kamniškem mestnem komiteju KP septembra 1945. ¹² Partijska celica septembra 1945 poroča: »Kar se tiče duhovščine, da je bil dekan Matej Rihard v prvih tednih po svojem povratku zelo skromen v svojih potrebah, da pa danes stavlja z vsakim dnem nove in večje zahteve in to zelo odločno. Frančiškan p. Heybal, o katerem celo njegovi stanovski tovariši povedo, da je bil eden najbolj belo nastrojenih, hodi maševat okrog po okraju, zlasti po naši Tuhinjski dolini. Iz Mengša smo dobili poročilo, da zavetišče sv. Vincencija obiskujejo neznani ljudje in to zelo pogosto. Letaki, ki so bili pred kakim mesecem pogosto raztreseni v Radomljah in Stranjah, se sedaj ne pojavljajo več.« ¹³

11 ARS, AS 227, t. e. 1, a. e. 6, Okrožnica, 14. 6. 1945. Glejte tudi: Kotnik, »Pogled v delovanje KP«, str. 90.

12 ZAL, KAM 126, t. e. 7, Zapisnik sestanka mestnega komiteja KPS, 27. 9. 1945; Kotnik, »Pogled v delovanje KP«, str. 90.

13 ZAL, KAM 126, Zapisnik OK KPS Kamnik z dne 26. 9. 1945; Glejte tudi: Damjan Hančič, »Govori se tudi, da nimamo drugega materiala in hrane kakor le Titove slike ...«, – zapisniki Okrajnega komiteja KPS Kamnik v letu 1945, v: Kamniški zbornik, št. 19, 2008, str. 107–120.

V letu 1945 so se komunisti po eni strani še bali agitacije duhovnikov pred volitvami v ustavodajno skupščino, s čimer se je hkrati odločalo tudi o prihodnji državni ureditvi: parlamentarni monarhiji ali komunistični »ljudski republiki«. Glede volitev v ustavodajno skupščino so na kamniškem partijskem sestanku opozorili, da čeprav so pri agitaciji uspešni, *»moramo paziti na sovražnike. Duhovščina bo napela vse sile, da bi čim bolj abstinirala volitve. Na vse take pojave je potrebno opozoriti aktiviste, da ne bodo imeli strahu. Na dan volitev paziti na pridige, kajti verjetno je, da bo duhovščina v zadnjih momentih vplivala na volitve, da ne bodo šli volit. Take pojave je potrebno v cerkvi javno razkrinkati.«*¹⁴ Nato konec leta 1945 zasledimo na sestanku kamniških mestnih celic 1 in 2, da so tudi kamniški komunisti dobili nalogo podati karakteristike vseh duhovnikov in učiteljev.¹⁵

Leta 1946 so se zadeve pri obravnavanju duhovščine in verskega življenja že spremenile in je že prevladal dosti ostrejši *»protiklerikalni kurs«*. Februarja 1946 so na okrajni partijski celici tako ugotavljali, *»da se opaža nekoliko prevelik odklon v levo, zlasti, kar se tiče poučevanja verouka v šolah, ki se je prepovedal vsem duhovnikom, ki niso imeli posebnega dekreta za poučevanje.«*¹⁶ Že konec leta 1945 je močno odmeval t. i. božični proces proti¹⁷ duhovnikom v Ljubljani, v letu 1946 pa so oblasti pripravile še več sojenj, predvsem pa dva velika procesa, o katerih so mediji zelo angažirano poročali: proti zagrebškemu

14 Prav tam.

15 ZAL, KAM 126, t. e. 7, Zapisnik sestanka mestnih celic 1 in 2, 28. 12. 1945.

16 ZAL, KAM 126, Zapisnik OK KPS Kamnik z dne 14. 2. 1946. Damjan Hančič, »Ljudska prosveta kakor tudi vsak partijec mora imeti pred očmi, da prehajamo v socializem«; zapisniki OK KPS Kamnik za leto 1946. *Kamniški zbornik*, št. 20, 2010, str. 83–99.

17 Članek, »Od cerkve ne želimo drugega, kot da je zvesta svojemu ljudstvu«, *Ljudska pravica*, 26. 3. 1946, str. 4.

nadškofu dr. Alojziju Stepincu in proti ljubljanskemu škofu dr. Gregoriju Rožmanu.

V partiji so z zaskrbljenostjo gledali na versko življenje svojih članov in izključevali iz svojih vrst tiste, ki so se cerkveno poročali, krstili svoje otroke ipd. Po drugi strani so duhovnikom šтели v slabo, če so komu odrekli podelitev cerkvenih zakramentov. Tako je marca 1946 prišlo v zapisnik kamniške Ozne, da vodiški župnik Peter Janc pri spovedi ni hotel dati odveze dvema fantoma, ki sta bila na udarniškem delu.¹⁸ Sicer pa so že na partijskem sestanku 13. januarja 1946 ugotavljali, da je v »Vodicah bila mladina na splošno vsa zaktivizirana in je tesno povezana s krajevnim odborom OF, kar se je pokazalo tudi pri pobiranju članarine za OF. Vendar kot ugotavljajo, pri mladini disciplina še ni popolna /.../ Organizirana je tudi Marijina družba, v katero so vključena 3 dekleta in so ,takozvane klerikalke', ki pa se sestankov OF sploh ne udeležujejo. Organizirana mladina pa ni v Marijini družbi.«¹⁹ Iz krajevnega odbora ZSM Pšata pa se je pet mladink vključilo v Marijino družbo; ker naj bi bila »cela vas zelo klerikalna, jim je to zamisel težko preprečiti«.²⁰ Partijska celica iz Vodice pa je poročala, da je »na terenu precej reakcije, ima pa celica pregled nad terenom, ker je ves teren razdeljen med posamezne partije. Navezava na duhovnike ni tako velika in nima korenin med ljudstvom.«²¹

Julija leta 1946 je bilo v kamniški celici UDV sklenjeno, da je treba »vršiti borbo proti klerofašizmu, mobilizirati ljudi in jim prikazati napake posameznih duhovnikov, kakor vsega cerkvenega klera«.²² Partijske celice so na svojem območju začele zbirati

18 ZAL, KAM 126, t. e. 7, Zapisnik sestanka celice KP pri Ozni Kamnik, 3. 1946. Kotnik, »Pogled v delovanje KP«, str. 90.

19 ZAL, KAM 126, fasc. 50, Zapisnik OK KPS Kamnik z dne 13. 1. 1946.

20 Prav tam.

21 ZAL, KAM 126, Zapisnik OK KPS Kamnik z dne 4. 2. 1946.

22 ZAL, KAM 126, t. e. 7, Zapisnik sestanka celice KP pri UDV Kamnik, 2.

podatke o duhovnikih, njihovi pastoralni dejavnosti, njihovem odnosu do NOB, morebitnih stikov z reakcijo ali s sovražno emigracijo. Po navodilih partijskega vodstva je bilo treba že leta 1945 izdelati karakteristike vseh duhovnikov in učiteljev.²³

Vendar so duhovščino budno spremljali že pol leta prej. Januarja 1946 tako poročajo: »V Domžalah je župnik Bernik Franc poučeval verouk zasebno po hišah in cerkvi. Ker pa ni prosil dovoljenja za poučevanje, mu je bilo prepovedano. V Vodicaх opravlja župnik Janc devetdnevno za Križaja in za škofa. Ljudje mu nosijo tudi meso in mast, da ,opravlja maše za te zločince'. V Kamniku je gvardijan Mlakar javno nastopal na prižnici glede civilnega zakona, češ da nič ne velja. Glede župnika Janca zbirajo ponovno podatke, dvojce obremenilnih stvari pa že imajo in je vse že dostavljeno pristojnim forumom.«²⁴ Na naslednjem januarskem sestanku so že poročali, da so imeli duhovniki v Bukovici sestanek Marijine družbe »in so od žensk zahtevali, da pripravijo otroke, da bodo imeli verouk. Viktor Fajdiga, župnik iz Šentjakoba, je izdal na rotto tiskane listke, kako naj se opravljajo dnevne molitve. Več pozornosti je potrebno posvetiti vzgoji otrok v otroških domovih, zlasti v Kamniku, kjer sta ,zelo slabi vzgojiteljici'. Nato predlagajo, da se tovarišicama vzgojiteljicama Čadeževi in Samčevi odvzamejo dekreti, še prej pa stvar temeljito razišče. To naj opravi mestni biro partije.«²⁵

Junija 1946 so še podrobneje obravnavali ideološko-politično primernost učiteljskega kadra, pri čemer je bila ena od oteževalnih okoliščin tudi udeleževanje verskih obredov in poznanstvo z duhovniki. »Učitelj je v okraju 175, profesor-

7. 1946. Glejte: Kotnik, »Pogled v delovanje KP«, str. 91.

23 ZAL, KAM 126, t. e. 7, Zapisnik sestanka mestnih celic KP 1 in 2, 28. 12. 1945. Kotnik, »Pogled v delovanje KP«, str. 91.

24 ZAL, KAM 126, Zapisnik OK KPS Kamnik z dne 25. 1. 1946.

25 ZAL, KAM 126, Zapisnik OK KPS Kamnik z dne 18. 1. 1946.

jev 24 in 2 otroški vrtnarici. Otroške vrtnarice niso primerne. Komite je glede tega na določenem mestu že interveniral, ker se jih mora na vsak način odpoklicati. Nadalje ugotavljajo, da je v okraju 60 učiteljev, ki so nemogoči, ker poučujejo otroke proti interesom našega gibanja. Profesorji pa so nemogoči štirje: Hrovat, ki namenoma uči proti nam, Peterlin Marija, Blažič Dragotin, Neržima, Golobič. Opaža se, da nočejo sodelovati niti v sindikatu. Družijo se vedno s premožnejšimi ljudmi, ki so proti nam. Masovnih sestankov se ne udeležujejo. Gredo v cerkev in k obhajilu ter se družijo z župniki.«²⁶ Na koncu so komisijo zadolžili, da vse to pregleda, priskrbi se tudi vse življenjepise učiteljev po upravni liniji.

Tema razprave pa so bili tudi duhovniki. Nek pater naj bi govoril v šoli, »da pridejo ljudje s križi na kapi, imenujejo se križarji, in da naj pionirji nikar ne hodijo na sestanke«. Ugotavljajo, da je v okraju 35 duhovnikov, dekret jih ima samo 20. Prva njihova naloga naj bi bila, »da se pritegne učitelje in poizkusi narediti nasprotovanje med učiteljstvom in duhovniki. Paziti je treba, da se ne bodo vključevali v odbore in ustanove.« Predvidena je bila posebna komisija, ki se bo ukvarjala s tem. Kot »najslabše župnike« v okraju so označili Jarca, Heybala, Perca, Čadeža, Pavliča, Bernika, Frontalja, Mava, Klemena, Šmida, Fanca, Siršeka, Hostniaka, Golmajerja, Demšarja, Zадnikarja in Pečka. In nadaljujejo: »Čadež je nagovarjal ljudstvo, naj volijo v prazno skrinjico, in je tudi stalno med ljudmi. Heybal se je izrazil: ‚Danes sem trgal jaz stenčas, drugič pa bo že tako organizirano, da ga bo mladina sama. S prižnice je razkrinkal mladince, ki je na stenčasu pisal o dejanjih duhovščine.‘« »Njemu se mora na vsak način odvzeti dekret,« so še sklenili. Komisija je potem morala vse zbrane podatke o duhovnikih

26 ZAL, KAM 126, Zapisnik OK KPS Kamnik z dne 4. 6. 1946.

pregledati, zbrati življenjepise ter potrebni material, skratka *»usmeriti mora vse delo v to, da se jih čimprej razkrinka«*.²⁷

Na seji na začetku oktobra 1946 med drugim ugotavljajo, *»da je potrebno odpraviti sektaško gledanje v zvezi s procesi proti duhovnikom, prav tako pa tudi odpraviti oportunistem, ki se je pojavil v zvezi s tem. Pred člane KP in SKOJ-evce je treba odločno postaviti vprašanje vere ter odpraviti cerkvene poroke, zahajanje v cerkev.«*²⁸

Na začetku leta 1947 je bilo ugotovljeno, da je v Blagovici samo šest mladincev naročenih na Mladino, kar dvajset pa jih je naročenih na cerkveni list Oznanilo.²⁹ Pogostejše kot drugi duhovniki se v zapisnikih kamniške partije omenjajo frančiškani. Čeprav frančiškani niso imeli lastne župnije, je bila KP nanje pozorna predvsem zato, ker so poučevali verouk v šolah, poleg tega je KP v samostanu videla eno od »gnezd reakcije«, zato so nadzorovali, kdo se tam zbira.

Mestna celica KP je na sestanku 18. 1. 1946 npr. določila tri člane, ki naj bi *»vršili kontrolo nad duhovniki«*.³⁰ Čez dva tedna je eden od članov celice lahko poročal, da *»se v samostanu shajajo S. J., L. M. in neko dekle z Vrhpolja. Stalno zahaja v samostan žena iz Srednje vasi z očali.«*³¹

Zdi se, da so frančiškani leta 1946 morali reči kako konkretno besedo o odnosu oblasti do Cerkev, zaradi česar se je mestni celici KP zazdelo, *»da so začeli že kar odkrito nastopati proti nam«*. Celica se je nato odločila, *»da se bo nekaj tovarišic*

27 ZAL, KAM 126, Zapisnik OK KPS Kamnik z dne 4. 6. 1946.

28 ZAL, KAM 126, Zapisnik OK KPS Kamnik z dne 10. 10. 1946.

29 ZAL, KAM 126, t. e. 7, Zapisnik sestanka celice KP pri UDV Kamnik, 26. 1. 1947. Kotnik, »Pogled v delovanje KP«, str. 91.

30 ZAL, KAM 126, t. e. 7, Zapisnik sestanka mestne celice 18. 1. 1946. Kotnik, »Pogled v delovanje KP«, str. 91.

31 ZAL, KAM 126, t. e. 7, Zapisnik sestanka mestnih celic 1 in 2, 1. 2. 1946. Kotnik, »Pogled v delovanje KP«, str. 91.

udeleževalo maše vsako nedeljo«. Za to nalogo so zadolžili članice SKOJ-a.³² Verjetno so se za pošiljanje lastnega podmladka odločili, ker naj bi bili mladi manj vpadljivi.

Nadalje ugotavljajo, da *»proti delu klerofašizma še nismo napravili ničesar, kako bi razkrinkovali te elemente. Treba je povzeti ostrejši kurz proti njim in jih prisiliti v to, da se popolnoma kompromitirajo. Veliko pozornost je potrebno polagati na duhovnika Demšarja iz Komende, ki zna pridobivati mase in dosti potuje po vaseh. Bil je pomotoma zaprt – sodeloval z Italijani in BE-GA³³ in na tem ga moramo razkrinkati.*« Na koncu ugotavljajo nujnost večje povezave in pomoči s strani OLO vojnemu odseku, notranji upravi ter UVD.³⁴

V ustvarjanju proticerkvenega razpoloženja so se partijskim medijskim trobilom v Kamniku pridružile tudi lokalne celice, ki so se trudile ljudem predstaviti in razložiti pomen sojenja *»zločincu«* Rožmanu. Jasno je, da je sojenje škofu v simbolnem pomenu pomenilo sojenje Katoliški cerkvi, ki so ji s škofovo obsodbo oblasti dokončno nadele oznako izdajalske organizacije. Pri svojem agitiranju so bili komunisti v mestu dokaj uspešni, saj je mestna celica KP konec avgusta ugotavljala, *»da se po mestu splošno kritizira sodba vojnih zločincev, da so bili škof Rožman, Vizjak in Krek vse premalo sojeni*«, nekoliko slabši pa je moral biti uspeh na podeželju, saj so *»na sestanku v Palovčah govorili, da so na sodbi v Ljubljani priče podkupljene. Član odbora iz Sel, po domače Miklavževac iz Rožičnega je rekel: ‚Pustite jih živeti, saj sedaj je že vse minilo.‘ Hujska jih*

32 ZAL, KAM 126, t. e. 7, Zapisnik sestanka mestne celice KP, 5. 7. 1946. Kotnik, »Pogled v delovanje KP«, str. 91.

33 »Bela garda« – komunistična oznaka za dejanske ali namišljene ideološke nasprotnike, ki so se nato organizirali v okviru t. i. vaških straž – MVAC. Velikokrat tudi izraz za poimenovanje domobranstva in druge medvojne vojaške organiziranosti katoliškega političnega tabora.

34 ZAL, KAM 126, Zapisnik OK KPS Kamnik z dne 3. 8. 1946.

župnik iz Sel.«³⁵ Omenjena celica KP si je zato malo pozneje dala za nalogo »pri vseh prilikah predstavljati proces v Ljubljani in razkrinkavati klerofašizem«. ³⁶ Tak sloves je imelo predvsem območje Komende in Vodice, pa tudi nekateri kraji na domžalskem koncu. KP je na organizacije OF in celo na posamezne komuniste na teh območjih gledala z nezaupanjem, saj naj bi bili pod vplivom lokalnega klera in reakcionarjev. Na seji 22. 8. 1946, ki so se je udeležili tudi inštruktorji OK, so poudarili, da je treba sodno razpravo proti Rupniku uporabiti za kampanjo, katere cilj je, »da dokončno zatolčemo klerofašizem v Sloveniji«. Za to nalogo je treba aktivirati kader agitatorjev, ki bodo »ljudstvu prikazali delo izdajalcev Rupnika, Rožmana, Kreka, Hacina in njihovih pomagačev klerofašistov«. Spričo tega, »ker so pred nami volitve, je treba to kampanjo izvršiti čim temeljiteje, da bo ljudstvo spoznalo, da je ljudska oblast tista, ki prinaša pravico. Po tovarnah je potrebno organizirati akcijske skupine, ki bi ob prostem času med delavstvom vodile prikazovanje procesa proti Rupniku. Za čimprejšnjo izvedbo te kampanje in razkrinkavanje izdajalcev in duhovništva je treba povečati število agitatorjev /.../.«³⁷

Na seji 10. oktobra 1946 med drugim razpravljajo, da je treba odpraviti »sektaško gledanje v zvezi s procesi proti duhovnikom, prav tako pa tudi odpraviti oportunističnost, ki se je pojavil v zvezi s tem. Pred člane KP in skojevce je treba odločno postaviti vprašanje vere ter odpraviti cerkvene poroke, zahajanje v cerkev.«³⁸ Novembra 1946 pa ugotavljajo, da ljudje niso izrecno proti

35 ZAL, KAM 126, t. e. 7, Zapisnik sestanka mestne celice KP, 30. 8. 1946. Kotnik, »Pogled v delovanje KP«, str. 90.

36 ZAL, KAM 126, t. e. 7, Zapisnik sestanka mestne celice KP, 13. 9. 1946. Kotnik, »Pogled v delovanje KP«, str. 90.

37 ZAL, KAM 126, Zapisnik sestanka mestne celice KP Kamnik z dne 23. 8. 1946.

38 ZAL, KAM 126, Zapisnik sestanka mestne celice KP Kamnik z dne 10. 10. 1946.

KP, kar med drugim dokazuje, da je duhovnik Lampret prejel komaj 53 odstotkov glasov, medtem ko je organizacijski sekretar CK prejel 78 odstotkov.³⁹

Jehovove priče

Tudi pritisk na nekatoliške verske skupnosti je bil velik, ker se je komunistična oblast zavedala, da s preganjanjem Katoliške cerkve kot največje in najvplivnejše verske skupnosti v Sloveniji nastaja praznina, ki je lahko dobra priložnost za širjenje drugih ver. Oblast je grobo posegala v delovanje vseh tistih verskih skupnosti, ki se niso bolj ali manj konformistično podredile oblasti. Na udaru sta se znašli predvsem verski skupnosti Jehovovih prič in baptistov. Relativna majhnost nekatoliških verskih skupnosti in majhno število verskih voditeljev sta olajšala nadzor oblasti nad njimi. Prav zato pa dobimo pri preučevanju povojnega preganjanja nekatoliških verskih skupnosti dober vpogled v delovanje UDV in partijske države.⁴⁰

Na kamniškem območju je to bila zlasti verska skupnost Jehovovih prič. Iz zapisnika Okrajnega komiteja KPS Kamnik z dne 13. oktobra 1945 izvemo, da so izdali naslednja navodila: *»Ker jehovstvo ne priznava nikake oblasti, kakor tudi ne opravljanja državljanskih dolžnosti ter so pristaši vsekakor protidr-*

39 ZAL, KAM 126, Zapisnik OK KPS Kamnik z dne 2. 11. 1946.

40 Neža Strajnar, Dosleden boj proti veri: preganjanje nekatoliških verskih skupnosti v prvem desetletju po drugi svetovni vojni na Slovenskem = Consistent fight against religion: persecution of non-Catholic religious communities on Slovene territory in the first decade after World War II. V: Hančič, Damjan (ur.). *Totalitarizmi na Slovenskem v 20. stoletju: zbornik slovenskih prispevkov z javne tribune z naslovom Zločini totalitarnih režimov, ki je potekala 8. aprila 2008 v prostorih Evropske komisije v Bruslju* (Zbirka Totalitarizmi – vprašanja in izzivi, 1). Ljubljana: Študijski center za narodno spravo. 2010, str. 99–110.

žavni elementi, se mora iste zasledovati, ter o vsakem pojavu javiti javnemu tožilstvu. Vse organizatorje jehovske vere se mora po izsleditvi takoj zapreti ter njih naslove javiti tožilcu.«⁴¹

Čez mesec dni so s tem nadaljevali: »Najbolj ostro je potrebno razkrinkati jehovce in tiste, ki nočejo delati. Jehovce, ki so zaposleni po tovarnah, morajo izključiti, kar je glavna naloga sindikatov.«⁴² Sredi januarja 1946 pa poročajo, »da so imeli prejšnji teden Jehove priče sestanek na Količevem, ki se ga je udeležilo 8 tamkajšnjih članov, večkrat pa se jim pridružijo tudi člani iz Kranja in Kamnika«. Sklenili so, da jih je treba razkrinkati, organizatorje pa zapreti. Ugotavljajo tudi, »da so med ljudmi zelo osmešeni in da ne uživajo nikakršnega ugleda, zato jih je potrebno še bolj razkrinkati in dati to nalogo SKOJ-evski grupi v tisti vasi.«⁴³

41 Zgodovinski arhiv Ljubljana, 681, Okrožni komite KPS Ljubljana 1945–1946, Zapisnik Okrajnega komiteja KPS Kamnik, 13. december 1945.

42 ZAL, KAM 126, Zapisnik OK KPS Kamnik z dne 9. 11. 1946.

43 ZAL, KAM 126, Zapisnik OK KPS Kamnik z dne 18. 1. 1946.

*The Attitude of the Kamnik Party
Towards the Catholic Church in the
First Post-War Years*

Summary

The article presents the attitude of the Communist Party towards religious communities on the local level in Kamnik in the first post-war years, particularly the attitude towards the Catholic Church and partly towards Jehovah's Witnesses, who were the most active non-Catholic religious community in the area. Compared with other areas in Slovenia, the Party's attitude towards the Church in the Kamnik area was slightly less conflictive in the post-war period; however, we can see the Party's strong tendencies for controlling the Church and its members and for limiting the Church's social influence. Priests who returned to this area from wartime exile despite many cases of administrative restriction found a difficult social situation upon their return as well as some destroyed parish houses and churches. Because most of the population was religious, a direct persecution of priests could have aroused unnecessary opposition against the new authorities, which were still strengthening their position. The Party did not want to give the impression of opposing the Church due to religion itself, but of criticising the Church as an institution and its hierarchy. The media emphasised that the Roman Catholic Church collaborated with the occupier during the war, incited a civil war by opposing communism and the Partisans—this was an attempt to discredit the wartime bishop Rožman—;

they were also allergic to the operation of Marian societies and to teachers attending religious ceremonies since they believed this might “clericalize” the society.